

HEVO

Gewoon special

Inhoudsopgave

Een nieuwe koers: samenwerking en inclusiviteit in onderwijs	3
Leerlingenverloop (voortgezet) speciaal onderwijs	4
Online leeromgeving: 'Hoe bouw ik een inclusieve school?'	7
Inclusief onderwijs: vier experts aan het woord	8
Referentieprojecten	15
Kentalis De TaalSter - Nijmegen	16
Praktijkschool De Brug - Zaltbommel	18
Mgr. Bekkersschool - Eindhoven	20
Publicaties	23
Het Mozaïek: unieke combinatie van speciaal onderwijs én zorg in één gebouw	24
Inclusief onderwijs in De Korenaar Eindhoven	28
De Kroevendonk: een schoolgebouw voor inclusief onderwijs	32
Minisymposium: hoe speciaal is inclusief onderwijs?	35
Over HEVO	36

Een nieuwe koers: samenwerking en inclusiviteit in onderwijs

Van oudsher is in het Nederlandse onderwijssysteem veel segregatie aanwezig, waarbij regulier basisonderwijs wordt gescheiden van speciaal onderwijs, dat zelf weer opgedeeld is in verschillende clusters. Dit heeft geleid tot ongelijkheid in kansen op de arbeidsmarkt en in ontwikkeling.

In het speciaal onderwijs zijn momenteel landelijke ontwikkelingen gaande die gericht zijn op het doorbreken van barrières, het bundelen van expertise en het verbreden van samenwerking. Een nauwe samenwerking tussen zorgondersteuning en leerkrachten moedigt een holistische aanpak van de ontwikkeling van leerlingen aan, wat een uitstekend vertrekpunt is. Het opkomende concept van onderwijsexpertisecentra vergemakkelijkt en bevordert deze synergie. Echter, er zijn de nodige uitdagingen verbonden aan deze ontwikkelingen.

Inclusiviteit is voortgekomen uit het mensbeeld dat alle kinderen gelijke kansen verdienen in hun ontwikkeling. Het idee is dat kinderen in de buurt van hun huis naar school kunnen gaan en dat ontmoetingen tussen alle leerlingen plaatsvinden, waardoor kinderen met beperkingen ook een netwerk kunnen opbouwen en contact kunnen leggen met andere kinderen.

In de toekomst zal er steeds meer inclusieve huisvesting zijn die naadloos aansluit bij 'reguliere' onderwijshuisvesting. Toch blijft het didactisch waarmaken van inclusief onderwijs een van de grootste uitdagingen binnen deze visie.

Hoewel de opkomst van inclusieve scholen een positieve ontwikkeling is, betekent dit niet dat de behoefte aan separate huisvesting voor specifieke doelgroepen, zoals cluster 3-scholen, afneemt. Deze doelgroepen hebben nog steeds unieke eisen en behoeften die een speciale aanpak vereisen.

In de afgelopen jaren hebben we met trots mooie projecten in het inclusief en speciaal onderwijs begeleid, waarbij samenwerking tussen verschillende scholen en zorgpartners centraal stond. Van het behoud van eigen identiteit en visie tot aan het beheer en de exploitatie van het gebouw, alle thema's waren bespreekbaar. Dit vormt een stevig fundament voor samenwerking en daarmee ook voor huisvesting. Wij begrijpen en spreken de taal van het speciaal onderwijs én de bouw en fungeren graag als tolk, adviseur en bruggenbouwer tussen deze twee zeer verschillende werelden.

De vervangingsopgave waar gemeenten voor staan is aanzienlijk. Met alle ontwikkelingen in de wereld is het onzeker of alle doelen die zijn vastgesteld in de Integrale Huisvestingsplannen (IHP's) van de verschillende gemeenten daadwerkelijk kunnen worden bereikt. Gelukkig is er bij alle betrokken partijen een grote bereidheid om hieraan mee te werken. Een goede ontwikkeling is dat in steeds meer gemeenten de vraag naar inclusiviteit op de agenda van het IHP-traject staat.

Deze publicatie biedt een inkijkje in onze expertise op het gebied van speciaal en inclusief onderwijs. Er zijn een paar referentieprojecten opgenomen, bekijk de overige referenties op onze website (www.hevo.nl). Indien u vragen heeft over uw huisvesting of over het vertalen van uw onderwijskundige visie naar huisvesting, delen wij graag vrijblijvend onze kennis. Samen met u streven we ernaar een duurzame leeromgeving te creëren voor kwetsbare leerlingen.

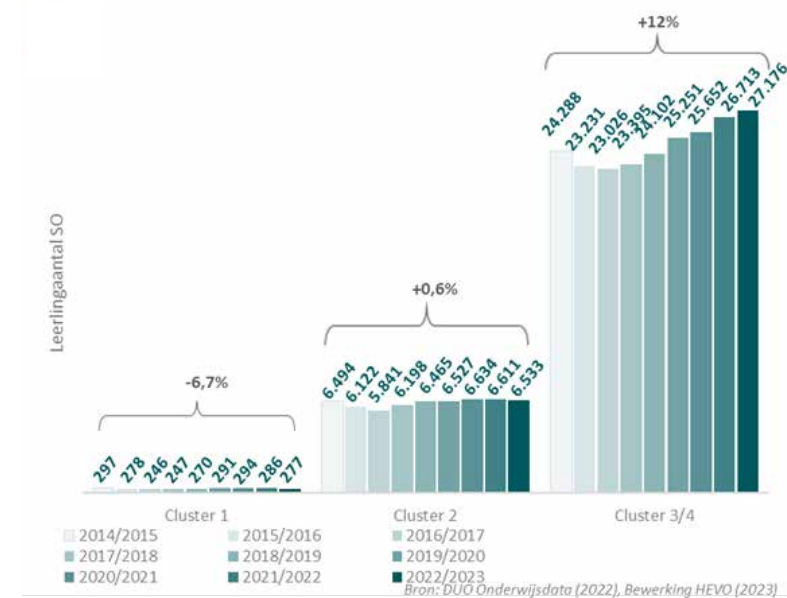
Lizet Geertsma, domeinleider speciaal onderwijs HEVO

Leerlingenverloop (voortgezet) speciaal onderwijs

Sinds een aantal jaren monitort HEVO de ontwikkeling van de leerlingenaantallen binnen het (voortgezet) speciaal onderwijs (V)SO). Het blijft een interessante casus omdat de invoering van de Wet passend onderwijs primair zou moeten leiden tot een afname van het aantal ingeschreven leerlingen op het speciaal onderwijs, daarmee resulterend in meer inclusief onderwijs. De werkelijkheid blijkt echter weerbarstig. Bij onze advisering en ondersteuning van organisaties door het gehele land merken wij deze, vanuit de wet gewenste, ontwikkeling maar zeer beperkt tot niet. Reden te meer voor dit herhalende onderzoek.

ONTWIKKELING LEERLINGENAANTALLEN BINNEN HET (VOORTGEZET) SPECIAAL ONDERWIJS

De verschillen tussen de 'clusters' binnen het (V)SO zijn groot. Om die reden is het ook van belang om de ontwikkelingen uit te splitsen naar de verschillende clusters. Onderstaande figuren geven deze uitgesplitste ontwikkeling van de leerlingenaantallen vanaf de invoering van passend onderwijs (2014/2015) weer.

Figuur 1: ontwikkeling leerlingenaantallen SO

Bij SO-cluster 2 (auditieve en/of taalkundige beperking) is een min of meer vergelijkbare ontwikkeling te zien. Nadat hier de laatste jaren een lichte stijging was, is er dit jaar weer een lichte daling in het leerlingenaantal. Overall is er een redelijk stabiel beeld van het leerlingenaantal, dit is rondom de 6.500 leerlingen.

Het grote verschil ontstaat (nog steeds) bij SO-cluster 3/4. Direct na de invoering van passend onderwijs is hier een aanzienlijke daling merkbaar geweest. Echter, sinds schooljaar 2017/2018 is deze daling omgezet in een (forse) groei van het aantal leerlingen. Na een extreme groei in schooljaar 2021/2022 (bijna 1.100 leerlingen), heeft deze groei zich ook in het schooljaar 2022/2023 weer voortgezet. In totaal is het aantal leerlingen in dit cluster met maar liefst 12% toegenomen ten opzichte van het jaar waarin passend onderwijs is ingevoerd. Voor deze clusters is dan ook bepaald geen sprake van een ‘succesvolle’ implementatie van het passend onderwijs.

Die ontwikkeling wordt nog versterkt wanneer de ontwikkeling van het aantal leerlingen in het ‘reguliere’ primair onderwijs over diezelfde periode erbij betrokken wordt. In dezelfde periode is het aantal leerlingen in het reguliere primair onderwijs namelijk met ruim 6% afgenomen (ruim 92.000 leerlingen). Terwijl de totale leerlingenpopulatie krimpt, groeit het aantal leerlingen binnen SO-cluster 3/4.

Binnen het VSO is een soortgelijke trend zichtbaar. In de clusters 1 en 2 is de afname wel duidelijker dan in het SO. Kennelijk is het mogelijk om deze leerlingen in het SO voldoende handvatten aan te reiken om vervolgens mee te kunnen binnen het ‘reguliere’ voortgezet onderwijs. Ook technische ontwikkelingen en ambulante begeleiding spelen hierbij een belangrijke rol. Een mooie ontwikkeling op weg naar inclusiever onderwijs.

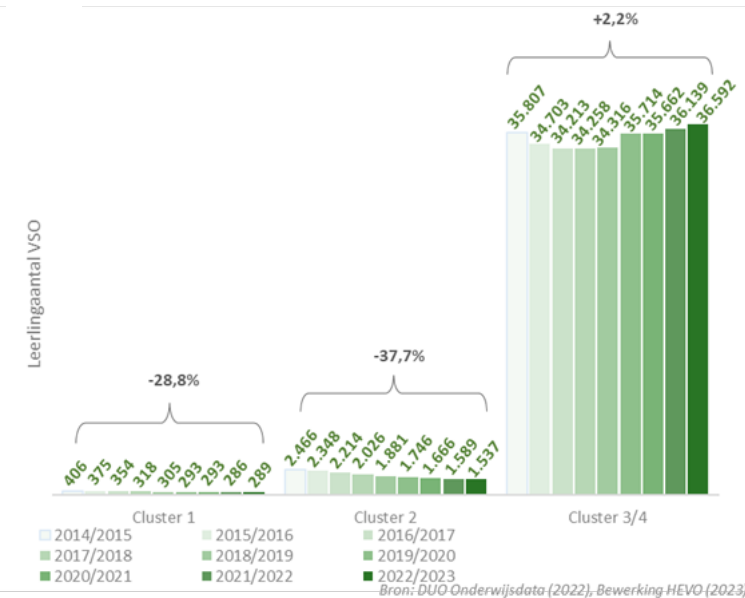
Echter geldt ook hier dat cluster 3/4 een afwijking laat zien. Hoewel het effect zowel procentueel als absoluut minder extreem is dan in het SO, is ook hier de laatste jaren een stijging merkbaar in het aantal leerlingen. Sinds vorig schooljaar is de groep leerlingen voor het eerst groter dan vóór de invoering van het passend onderwijs, en die ontwikkeling is dit schooljaar alleen maar versterkt.

Ook hier geldt dat in dezelfde periode het aantal leerlingen binnen het ‘reguliere’ voortgezet onderwijs gedaald is met circa 4,5% (ruim 44.000 leerlingen).

WEERBARSTIGE REALITEIT

Door deze weerbarstige realiteit ontstaan door het hele land vraagstukken, zowel organisatorisch als voor wat betreft de huisvesting; groei en krimp hebben daar immers effect op. Hoewel wij het landelijke beeld schetsen, zijn de regionale verschillen vanzelfsprekend groot. Zo blijkt het in de praktijk voor lokale overheden ook lastig te zijn om ‘grip’ te krijgen op de ontwikkeling van het (V)SO.

Om het bewustzijn te (blijven) creëren dat de invoering van het passend onderwijs lang niet overal en voor ieder cluster resulteert in teruglopende leerlingenaantallen binnen het (V)SO, blijven wij dit onderzoek herhalen. Het is van belang om samen op te trekken in het beantwoorden van de huisvestingsvraagstukken waar deze scholen mee geconfronteerd worden. Streven naar flexibiliteit en kwalitatief goede onderwijsvoorzieningen is onmisbaar in het ondersteunen van deze kwetsbare groep leerlingen.

Figuur 2: ontwikkeling leerlingenaantallen VSO

Online leeromgeving: 'Hoe bouw ik een inclusieve school?'

In de online leeromgeving van HEVO nemen wij u mee in de vraagstukken die u tegen zult komen bij uw huisvestingstraject voor (voortgezet) speciaal onderwijs en in de stap naar inclusiever onderwijs in het primair en voortgezet onderwijs.

“

Huisvesting voor
speciaal onderwijs
is echt speciaal.

Het speciaal onderwijs is er voor leerlingen die specialistische of intensieve onderwijsbegeleiding nodig hebben. Het is belangrijk om te onderkennen dat de huisvesting voor speciaal onderwijs speciaal is. Niet elk gebouw is hiervoor geschikt. De leerlingen die specialistische of intensieve onderwijsbegeleiding nodig hebben, hebben het vaak al lastig genoeg. Met de juiste huisvesting kan de aandacht goed gestuurd worden, zonder storende afleiding of onnodige prikkels. Goede huisvesting vraagt echter wel de nodige aandacht. Zeker als je bedenkt dat speciaal onderwijs niet één doelgroep is, maar uit een aantal verschillende doelgroepen bestaat.

In de cursus 'Hoe bouw ik een inclusieve school?' nemen wij u mee in de vraagstukken die u tegen zult komen bij uw huisvestingstraject voor (voortgezet) speciaal onderwijs. Dit varieert van vraagstukken in de beginfase (zoals SO in het Integraal Huisvestingsplan en de financiering van huisvesting) tot zeer concrete vraagstukken zoals manieren om in het ontwerp van een nieuw schoolgebouw optimaal rekening te houden met de behoeften van leerlingen.

OPBOUW VAN DE CURSUS

De cursus bestaat uit meerdere modules die online te volgen zijn. In de eerste module komen onderwerpen aan de orde die te maken hebben met de organisatie, normering en financiering van (V)SO-huisvesting, waaronder ook samenwerken in één gebouw. Vervolgens zal dieper ingegaan worden op het definiëren van een huisvestingsproject, zoals het omschrijven van specifieke eisen en manieren om huisvesting op maat te creëren.

Q&A EN KENNISMAKING OP LOCATIE

Voor het fysieke deel van de cursus organiseren we een Q&A en kennismaking op locatie. Het doel van deze bijeenkomst is om dieper in te gaan op de kennis die is opgedaan. Tijdens de bijeenkomst is er ook aandacht voor manieren waarop PO en VO naar inclusiever onderwijs kunnen bewegen. U kunt tevens uw eigen casus inbrengen en bespreken.

START CURSUS

Na uw aanmelding krijgt u direct toegang tot de online leeromgeving. De online modules kunt u dus direct volgen.

KOSTEN

De kosten voor de cursus 'Hoe bouw ik een inclusieve school?' zijn EUR 195 (exclusief btw) per deelnemer.

HEEFT U INTERESSE?

Meld u aan voor de cursus via info@hevo.nl. U zult hiervoor inloggegevens ontvangen van de modules en een uitnodiging voor de Q&A-sessie.

Inclusief onderwijs: vier experts aan het woord

Oud-minister Wiersma (Primair en Voortgezet Onderwijs) stuurde in maart 2023 de werkagenda Route naar inclusief onderwijs 2035 naar de Tweede Kamer. De bedoeling is dat in de toekomst alle kinderen samen naar dezelfde scholen gaan, ook als ze een beperking hebben of moeilijk leren door bijvoorbeeld een ontwikkelingsachterstand of gedragsproblemen. De eerste schoolbesturen en samenwerkingsverbanden proberen dit nu al in de praktijk te brengen. Maar hoe realistisch is inclusief onderwijs in Nederland? Zijn ons onderwijssysteem en onze gebouwen er wel geschikt voor? We gingen te rade bij vier experts en legden hen drie stellingen en een vraag voor.

KINDEREN EN LEERLINGEN

Inclusief onderwijs doet de behoefte aan speciaal onderwijs verdwijnen. Alle kinderen kunnen er straks terecht.

Dekkers: ‘Nee, bepaalde vormen van speciaal onderwijs blijven altijd nodig. Er moet wel veel meer expertise vanuit het speciaal onderwijs in het reguliere onderwijs worden ingebracht. Zodat kinderen en jongeren uit het speciaal onderwijs in de toekomst, met extra begeleiding en aandacht, al dan niet tijdelijk, kunnen meedraaien in een groot deel van het reguliere onderwijs. Om die beweging te maken, is de inzet van veel partijen nodig en hebben we nog wel een onderwijsinhoudelijke zoektocht te maken.’

Koster: ‘Ik ben geen voorstander van inclusief onderwijs. Leerlingen uit het speciaal onderwijs kunnen voor een deel meedraaien in het reguliere onderwijs, maar dit zal altijd beperkt blijven. Leerkrachten hebben het, zeker na de coronatijd, nu al lastig iedereen de aandacht te geven die nodig is. Dat wordt nog lastiger als daar leerlingen met extra behoeften bij komen. Bovendien vraagt een slechthorende leerling om wat anders dan een leerling met een laag IQ of gedragsproblemen. Daarom blijven verschillende vormen van speciaal onderwijs altijd nodig.’

Van Nes: ‘De PO-Raad en VO-Raad streven naar scholen als een inclusieve samenleving in het klein, waarin kinderen uit het speciaal en regulier onderwijs veel meer dan nu elkaar ontmoeten, samen leren en zich samen kunnen ontwikkelen. Daarbij wordt steeds meer expertise vanuit verschillende perspectieven – gespecialiseerd onderwijs, maar ook jeugdzorg en kinderopvang – de normale setting ingebracht. Daar kan het reguliere onderwijs alleen maar beter van worden. Echter, ook dan blijven voor sommige kinderen altijd individuele en gespecialiseerde trajecten nodig.’

Schraven: ‘We moeten onderscheid maken tussen het speciaal onderwijs zelf en de gebouwen waarin dat wordt gegeven. We willen af van aparte speciale scholen achter een slagboom buiten de maatschappij. In plaats daarvan moeten leerlingen met een behoefte aan speciaal onderwijs dat kunnen krijgen in reguliere schoolgebouwen. Dat bevordert hun participatie in het onderwijs en later in de samenleving. Daarbij krijgen ze nog steeds ondersteuning vanuit het speciaal onderwijs, maar zijn er meer mogelijkheden voor uitwisseling, samenwerking en maatwerk met het reguliere onderwijs.’

“

De PO-Raad en VO-Raad streven naar scholen als een inclusieve samenleving in het klein.

Tanja van Nes

“

De historisch gegroeide cultuur maakt veranderen complex.

Marieke Dekkers

ORGANISATIE EN FINANCIERING

Inclusief onderwijs is in het Nederlandse onderwijssysteem onmogelijk. Door de financieringsarrangementen en de jarenlange praktijk domineert in de onderwijswereld het denken in gescheiden onderwijsvormen, de bekende 'hokjes'.

Koster: ‘Het hokjesdenken is inderdaad heel sterk. Dat maakt het ingewikkeld om het onderwijs inclusiever te maken. Je moet budgetten bij elkaar leggen om er iets van te bakken. Met mijn reserves rond inclusief onderwijs denk ik bovendien dat dat heel snel aanbrandt, zowel bij het kind als bij de leerkracht.’

Van Nes: ‘In de beweging naar meer inclusie lopen we dagelijks aan tegen het niet-inclusieve stelsel. Dat zit in de gescheiden wetgevingen, geldstromen, cao's en toezichtskaders. Toch zien we genoeg lokale voorbeelden waarbij partijen er in slagen de schotten deels weg te halen. Zoals gemeenten die geldstromen bijeenleggen en collectieve financiering regelen. Dus ja, het systeem werpt drempels op, en een systeemverandering is zeker nodig, maar inclusiever onderwijs is desondanks nu al mogelijk.’

Schraven: ‘Ja, het hokjesdenken belemmert verdergaande inclusie. In ons systeem worden leerlingen alleen goed begeleid als ze goed in het juiste hokje passen. Het zou veel beter zijn de vele financieringsarrangementen bij elkaar te leggen en voortaan te werken vanuit de behoeften van het kind. Er gaat nu een grote som geld naar het speciaal onderwijs. Door alle regels rond bijvoorbeeld verantwoording verdampt een te groot deel daarvan voor het op de werkvloer komt, bij de leerkrachten die het uiteindelijk moeten doen.’

Dekkers: ‘Nederland heeft van oudsher een sterk gedifferentieerd aanbod van verschillende vormen van speciaal onderwijs. Daarom is ons onderwijs minder inclusief dan in menig ander land. Hoe meer varianten met verschillende wetgevingen en doelen, hoe moeilijker de afstemming en samenwerking. Niet alleen tussen het speciaal en regulier onderwijs, maar ook tussen jeugdzorg en onderwijs. Dat veranderen is, met de in Nederland historisch gegroeide cultuur, een complexe opgave.’

DE SCHOOLGEBOUWEN

Inclusief onderwijs past niet in onze huidige schoolgebouwen. Ze zijn niet of te weinig ingericht voor onder meer kinderen met een beperking. En de gebouwen hiervoor aanpassen is veel te duur.

Van Nes: ‘Het overgrote deel van de huidige schoolgebouwen voldoet op meerdere fronten niet aan wat we willen, ook niet qua inclusiviteit. Inclusiever onderwijs vraagt iets van de functionaliteit, spreiding en toegankelijkheid van gebouwen. Idealiter bekijkt een schoolbestuur met welke partners rondom het kind ze wil samenwerken, welke ondersteuningsbehoefte daarbij hoort en wat dat betekent voor het gebouw. Als dat in bestaande gebouwen tot aanpassingen moet leiden, zal daarvoor meer geld moeten komen. Bij nieuwbouw en renovatie moet je sowieso altijd de behoefte aan inclusiviteit meenemen.’

Schraven: ‘De meeste scholen zijn inderdaad onvoldoende toegankelijk en hebben te weinig ruimten voor de intensievere begeleiding van kinderen met een ondersteuningsbehoefte. Ik ben echter niet pessimistisch. We hebben nog twaalf jaar op weg naar inclusief onderwijs in 2035. En er wordt al volop nagedacht over het inclusieve

schoolgebouw van de toekomst. Ik geloof ook niet dat het te duur is. Schoolgebouwen moeten altijd worden aangepast omdat ze niet meer aan bepaalde criteria voldoen.’

Dekkers: ‘Er was tot voor kort geen verbinding tussen wat er nodig is voor inclusief onderwijs en wat dat vergt aan huisvesting. Nu staat dat gelukkig landelijk, regionaal en lokaal beter op de agenda. Inclusief onderwijs gaat in elk geval veel verder dan het aanbrengen van een lift voor kinderen in een rolstoel. Je moet over veel zaken nadenken, van de samenwerking tussen speciaal en regulier onderwijs tot de inrichting van klaslokalen, opvang, gespreks- en behandelruimten, de mogelijke integratie van jeugdzorg en misschien huiskamers voor ouderbetrokkenheid.’

Koster: ‘Ik zie geen grote problemen. Buiten een lift gaat het vaak om aanpassingen die niet erg veel hoeven te kosten. En ik heb in mijn reguliere school al kleine ruimten voor praktijkonderwijs en de internationale schakelklas. We hebben ook al spreekkamers en time-out-ruimten. Inclusief onderwijs is zonder extreme kosten wel in te voeren in bestaande gebouwen.’

“ Er wordt al volop nagedacht over het inclusieve schoolgebouw van de toekomst.

Erik Schraven

“ De angst van ouders is niet onbegrijpelijk.

Dries Koster

WAARMEE BEGINNEN?

Iedereen lijkt het eens te zijn over de noodzaak van inclusief onderwijs. De praktijk is echter weerbarstig; het komt maar moeilijk van de grond. Wat moet er als eerste gebeuren om de boel in beweging te krijgen?

Schraven: ‘Er kan veel tegelijk gebeuren; het is geen proces waarin je alles stap voor stap zou moeten doen. Het allerbelangrijkste is dat schoolbesturen in het speciaal en regulier onderwijs, vakbonden en medewerkers over hun eigen schaduw heen stappen en anders naar onderwijs durven te kijken. Stoppen met het normeren en medicaliseren van leerlingen en uitgaan van wat wel voor hen kan. Dus ook uitgaan van hoe leerlingen vanuit het speciaal onderwijs in meer of mindere mate kunnen meedoen in het reguliere onderwijs. Bij Kentalis hebben we hier op meerdere plekken al ervaring mee opgedaan. Je ziet dan dat de kwaliteit van zowel het regulier als het speciaal onderwijs omhooggaat. Leerlingen en medewerkers van zowel de reguliere als de speciale klassen leren van elkaar. Uiteindelijk krijgen we alleen zo een maatschappij waarin iedereen kan participeren.’

Dekkers: ‘Vanuit mijn rol als bestuurder zeg ik: agenderen bij alle partijen die hiervoor nodig zijn. Dan hebben we veel aan een rijksoverheid die haar rol pakt en met een routekaart de ambities voor inclusief onderwijs formuleert. Op regionaal niveau is het aan gemeenten, schoolbesturen en samenwerkingsverbanden om samen de verantwoordelijkheid te pakken door bijvoorbeeld creatief budgetten bij elkaar te leggen.’

Koster: ‘Als inclusief onderwijs betekent dat we toe willen naar minder speciaal onderwijs, moeten de klassen kleiner worden en moeten er veel extra leerkrachten bij. Verder moeten we dan het gesprek durven aan te gaan met ouders over hun angst dat met inclusief onderwijs de lat lager komt te liggen. Die angst is niet onbegrijpelijk; extra aandacht richt zich al snel op de achterblijvers.’

Van Nes: ‘Als antwoord op de vraag zeg ik dat de boel al in beweging is. We werken op veel niveaus al toe naar inclusiever onderwijs. Bij elke organisatie kun je samen met je partners kijken naar de eerstvolgende stap om inclusiever te worden. Er zijn genoeg scholen die dat doen en die laten zien dat je morgen al wat inclusiever kunt zijn. Die voorbeelden werken heel enthousiasmerend.’

Marieke Dekkers is voorzitter van het College van Bestuur van Koers VO, het samenwerkingsverband voor passend voortgezet onderwijs in de regio Rotterdam. Zij is daarnaast voorzitter van de landelijke Sectorraad samenwerkingsverbanden passend voortgezet onderwijs.

Dries Koster is directeur-bestuurder van Wolfsbos, een regionale scholengemeenschap voor voortgezet onderwijs in Hoozeveer met ongeveer 1.400 leerlingen. Het aanbod van Wolfsbos bestaat uit praktijkonderwijs, vmbo, mavo, havo en vwo. Ook is er een internationale schakelklas.

Tanja van Nes is beleidsadviseur bij de PO-Raad en VO-Raad. De PO-Raad is de vereniging voor het primair onderwijs en behartigt de belangen van de school-organisaties in het basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs. De VO-Raad is de vereniging van scholen in het voortgezet onderwijs.

Erik Schraven is directeur Onderwijs TOS Zuid-Nederland bij Koninklijke Kentalis. Dit is een landelijke instelling voor speciaal onderwijs, die onderwijs biedt aan zo'n 7.500 leerlingen en ambulante ondersteuning aan circa 4.500 leerlingen. Van de leerlingen had in 2021 82% een taalontwikkelingsstoornis (TOS) en was 14% doof of slechthorend.

Reactie HEVO

Wij zien een sterke groei in het inclusief denken in het onderwijs; vanuit onze praktijk zijn we betrokken bij onderwijsinstellingen die in ontwikkeling zijn. En bij het nadenken over onderwijshuisvesting voor de toekomst van je school, kan het thema inclusief onderwijs niet ontbreken.

We zien dat zowel vanuit het reguliere veld als vanuit de expertisecentra aan positiebepaling wordt gedaan: hoe kijken we naar inclusie, wat betekent dit voor onze doelgroep en aanbod, hoe gaan we dan samenwerken met partners en ten slotte, wat betekent dit voor onze eigen organisatie en onze locaties? Het thema heeft een relatief groot effect op de organisatie en de vormgeving van het onderwijs; zowel in het organiseren van aanbod, financiering daarvan als de wijze van pedagogisch en didactisch handelen. Het raakt daarbij de leerlingen, docenten en de beleidsmakers; effecten op de onderwijshuisvesting zijn er zeker. Gelijktijdig zien we nu vanuit de praktijk dat bij de ontwikkeling van onderwijsgebouwen het integreren van de voorzieningen voor inclusief onderwijs goed haalbaar is.

Slim vormgeven van routing in de gebouwen, voldoende ruimtedifferentiatie en op het oog simpele zaken als het goed kiezen van draairichtingen van deuren en toegankelijk vast meubilair zijn voor de hand liggend. Leerpunten vanuit de praktijk op dit gebied kunnen gevonden worden in de wijze waarop expertisecentra omgaan met de vormgeving van hun voorzieningen. Denk daarbij niet alleen aan de bekende zaken zoals het programmeren van een aantal extra spreekruimten, maar ook aan eisen op het gebied van akoestiek en licht.

Betekent dit het einde van de realisatie van locaties voor speciaal onderwijs? Zeker niet. In aansluiting op de reactie van de experts in deze rubriek, zien wij ook dat inclusief onderwijs vooral gezien moet worden vanuit het beeld van de leerling. Zorg ervoor dat deze de juiste begeleiding krijgt en gelijktijdig de kans krijgt om deel te zijn van de groep kinderen uit de buurt. Dat betekent dus soms samen les of een activiteit, en soms in kleinere groepen of individueel. Dit is het best te organiseren als een samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs; zo wordt gebruik gemaakt van de kracht en kennis van beide velden, waar mogelijk op één inclusieve schoollocatie.

Referentie- projecten

Kentalis De TaalSter Nijmegen

2022

Alle medewerkers zijn gehuisvest in één gebouw, dit bevordert de samenwerking en komt de onderwijsbehoeften van de leerlingen ten goede.

(Ver)nieuwbouw, renovatie en uitbreiding school speciaal onderwijs

Bij Kentalis De TaalSter volgen leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS) en slechthorende leerlingen speciaal onderwijs. De leerlingen zijn tussen de 4 en 12 jaar oud.

Om alle leerlingen en medewerkers in één pand te huisvesten was een verbouwing nodig. De gelegenheid werd meteen aangegrepen om het schoolgebouw te renoveren zodat het de komende jaren voldoet aan alle eisen voor goed onderwijs en werkplekken voor de medewerkers.

EXPERTISE SPECIAAL ONDERWIJS

In het gebouw is niet alleen het speciaal onderwijs van Kentalis De TaalSter gevestigd. Ook de medewerkers van de Ambulante Dienstverlening, die begeleiding bieden aan kinderen op een reguliere school, en van het zogeheten Traject Begeleidingsteam zijn in het pand gehuisvest. In Kentalis Onderwijs Nijmegen, zoals het gebouw nu heet, wordt zo de expertise van het speciaal onderwijs in de regio Nijmegen gebundeld.

Nu alle medewerkers gehuisvest zijn in één gebouw, bevordert dit de samenwerking en komt dit de onderwijsbehoeften van de leerlingen ten goede.

RENOVATIE, UITBREIDING EN NIEUWBOUW SCHOOL

Het complexe project bestond uit drie fasen die tegelijk werden uitgevoerd:

- Fase 1: uitbreiding aan de kopzijde van het gebouw (aanbouw zes lokalen). Daarnaast is het terrein aangepakt, met onder andere sportveld, fietsparkeerplaatsen en een nieuwe entree.

- Fase 2: sloop van de bestaande kern, de aula in het hart van het gebouw. Hiervoor in de plaats zijn, in twee bouwlagen, een nieuwe centrale ruimte, spreekkamers en prachtige kantoren gerealiseerd.
- Fase 3: het vervangen van twee noodlokalen door twee nieuwe lokalen.

PRETTIGE SAMENWERKING

Het project is gebouwd door bouwteampartner Huybregts Relou, die een bijzondere prestatie heeft geleverd doordat de school in bedrijf was en een minimum aan overlast is veroorzaakt. Denk hierbij aan extra aandacht voor veiligheid en communicatie met de school over de uit te voeren werkzaamheden. Bovendien moest er rekening worden gehouden met de aan- en afvoer van de materialen in combinatie met het halen en brengen van de leerlingen. Alle werkzaamheden zijn in overleg met de gebruikers van het pand uitgevoerd en Huybregts Relou heeft zich flexibel opgesteld als dit gevraagd werd.

Kentalis is zeer tevreden over het prachtige eindresultaat van de centrale ruimte, de hoogwaardige klaslokalen en de luxe kantoorruimten.

DUURZAAM BOUWEN DOOR RENOVATIE

Het verlengen van de levensduur van een gebouw is een zeer effectieve manier van duurzaam bouwen. Renovatie bespaart vaak veel materialen en kosten en voorkomt bouw- en sloopafval. Tegelijk bood de renovatie ook een goede gelegenheid om het gebouw energiezuiniger en gezonder te maken.

“Onze professionals kunnen hun expertise nog gemakkelijker delen nu alle medewerkers zijn gehuisvest in één gebouw.”

Pauline van Lith, directeur Kentalis De TaalSter

Praktijk- school De Brug Zaltbommel

2021

Huisvesting dienend aan de
onderwijsvisie.

Fijne kleinschalige school waar de leerlingen zich thuis voelen

De meest effectieve manier om voor een goede leeromgeving te zorgen, is door de gebruiker van het gebouw zelf de regie te geven. Met de afgesproken doordecentralisatie stond het schoolbestuur van Praktijkschool De Brug zelf aan het roer voor wat betreft de nieuwbouw van haar school.

Het voormalige pand van Praktijkschool De Brug bleek verouderd en veel te groot. Enerzijds werd de overcapaciteit aan vierkante meters in het gebouw als fijn ervaren, maar anderzijds was het gebouw exploitatietechnisch ongunstig. De onderwijsvisie werd ingepast binnen de huisvesting. Door voor nieuwbouw te kiezen ontstond de kans om de huisvesting dienend te maken aan de onderwijsvisie.

OPDRACHT

De opdracht van HEVO was het schoolbestuur te ondersteunen bij de onderhandeling met de gemeente om te komen tot een nieuwe locatie en een realistisch budget voor het nieuwe schoolgebouw. Vervolgens heeft HEVO, samen met een afvaardiging van de school, het Programma van Eisen opgesteld. De kaders zijn vastgelegd om een maximaal duurzaam schoolgebouw te ontwerpen en te realiseren dat optimaal aansluit op de onderwijsvisie en minimaal voldoet aan de BENG-eisen.

Het schoolbestuur koos na de definitiefase voor Riscodragend Projectmanagement. Opvolgend op dit besluit is samen met de school de architect geselecteerd. De winnende architect, Schaap en Sturm architecten, heeft de termen passend onderwijs, 'onderwijs op maat' en adaptief onderwijs (dus flexibel kunnen zijn) onderdeel laten uitmaken van het uiteindelijke ontwerp.

NIEUWBOUW

Het uiteindelijke ontwerp is samen met het schoolteam en het schoolbestuur tot stand gekomen. Het nieuwe schoolgebouw bestaat uit verschillende theorie- en praktijklokalen. Er zijn lokalen voor groenonderhoud, hout- en metaalbewerking, horeca en verzorging gerealiseerd. Er is een lunchroom die wordt gerund door de leerlingen en een winkel die ook toegankelijk is voor gasten van buitenaf. De school is als een compact gebouw vormgegeven, zonder een blokkendoos te worden. Alle theorie- en praktijklokalen en andere ruimten zijn gesitueerd rondom een centrale kern, de aula.

Het schoolgebouw gaat samen met het buitenterrein een mooie synthese aan waarbij bijvoorbeeld het praktijklokaal Plant en Dier logisch overgaat in de moestuin en bij het lokaal Metaal juist heel handig grote stukken materiaal gelost kunnen worden.

Daarnaast is er buiten meer dan genoeg groene ruimte voor de leerlingen om fijn te verblijven.

Praktijkschool De Brug is gesitueerd op een onderwijscampus. De school is voorbereid op de samenwerking met het nieuw te realiseren Kentalis Compas College waar jongeren die doof of slechthorend zijn onderwijs krijgen. Op deze manier kan inclusiever onderwijs worden gerealiseerd.

KENMERKEN HUISVESTING

- Een omgeving waarin talent en vakmanschap worden gemotiveerd.
- Een veilige thuishaven, met sfeer en eigenheid.
- De school staat midden in de maatschappij, laat zien waar zij voor staat en is daar trots op.
- Een duurzame huisvesting, die toekomstbestendig is op het gebied van energieverbruik (BENG), materialisatie en nieuwe onderwijsvormen.
- Er is zichtbaar voor de buitenwereld wat er binnen de school geleerd wordt.
- Een uitdagende en inspirerende omgeving, zowel binnen als buiten, die aanzet tot nieuwe inzichten, en uitdaagt de onderzoekende kant in kinderen naar boven te halen.
- Ondersteunende installaties voor auditief beperkte leerlingen.
- Een gebouw dat samenwerken mogelijk maakt en stimuleert dit te blijven doen.

PRAKTIJKSCHOOL DE BRUG

De Brug is een school voor praktijkonderwijs. Praktijkonderwijs is een vorm van voortgezet onderwijs waarbij leerlingen worden voorbereid op een directe instroom op de arbeidsmarkt. De praktijkschool wil daarmee een brug slaan tussen haar leerlingen en de maatschappij. Met 110 leerlingen is De Brug een relatief kleine school. Iedere leerling wordt intensief begeleid richting zijn of haar toekomst.

2016

Renovatie met hoge
duurzaamheidsambities
en Risicodragend
Projectmanagement.

Mgr. Bekkersschool Eindhoven

De locaties van de Mgr. Bekkersschool (MBS) in Eindhoven, een school voor speciaal (voortgezet) onderwijs, voldeden niet meer aan de eisen voor onderwijs aan deze kwetsbare groep kinderen en verkeerden in matige staat van onderhoud. Omdat de gemeente Eindhoven sterk inzet op hergebruik en transformatie van bestaande gebouwen voor maatschappelijke doeleinden, werd een bestaand schoolgebouw grondig getransformeerd.

DUURZAAMHEIDSAMBITIES

Waar een transformatie van een bestaand gebouw op zichzelf al duurzaam is, gaan de duurzaamheidsambities van MBS en de gemeente verder. Deze ambities zijn op allerlei manieren vertaald in het ontwerp en de realisatie. Zo werd om de isolatie van het pand te verbeteren het buitenblad verwijderd waarna een dikker pakket aan hoogwaardige isolatie werd aangebracht. De dakisolatie en afwerking zijn behouden (waardoor er minder sloopafval ontstond), maar er is wel een nieuw pakket op aangebracht. Gevolg hiervan is een

toename van de isolatiewaarde van 3,5 naar 5,0. Om duurzamer om te kunnen gaan met onderhoud werden alle houten buitenkozijnen door aluminium versies vervangen. Ook installatietechnisch is er veel veranderd met de inzet van energiezuinige pompen, een hoog efficiënte warmtepomp en een zonneboiler. MBS heeft energielabel A+++.

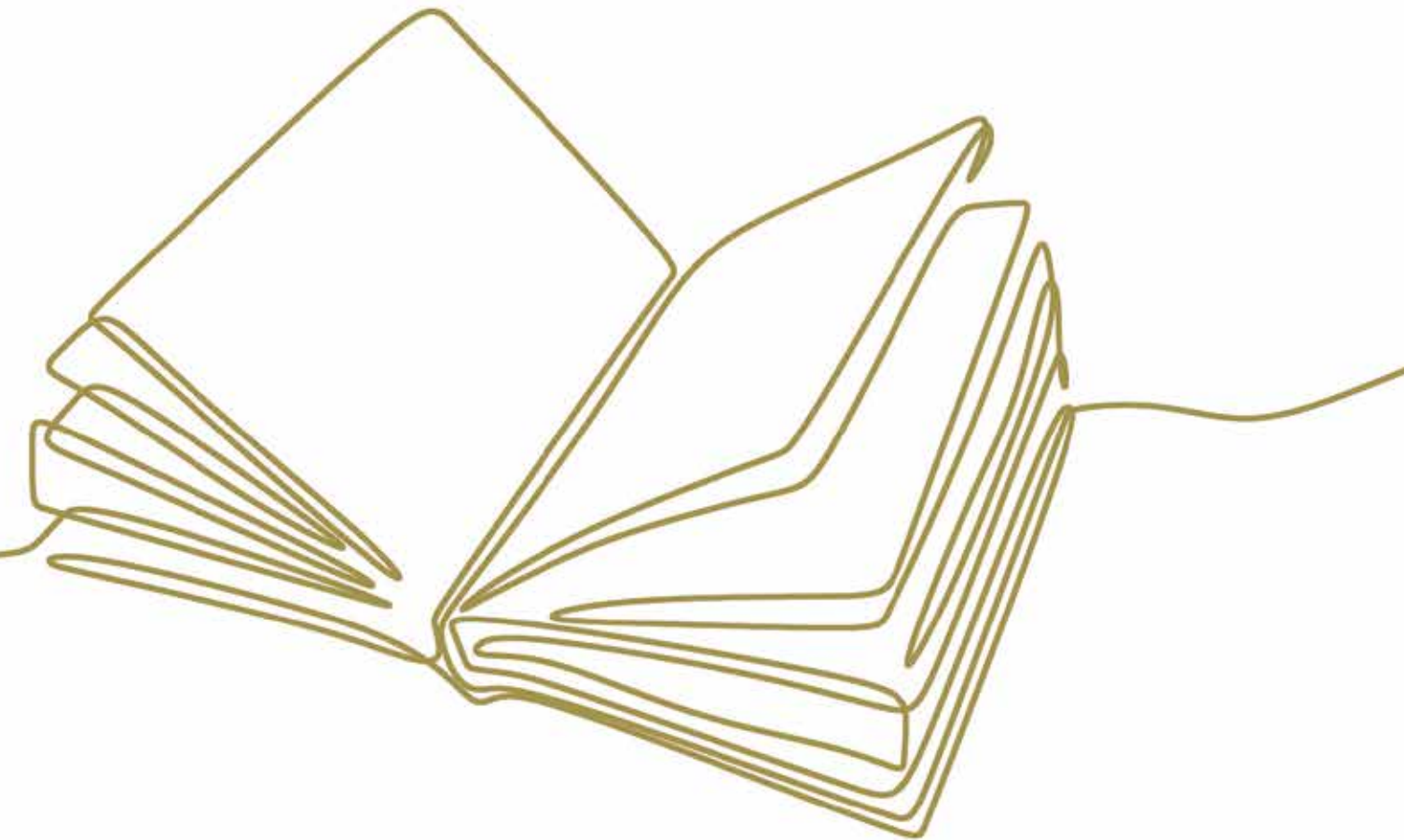
RISICODRAGEND PROJECTMANAGEMENT

HEVO verzorgde de haalbaarheidsstudies en ramingen van de transformatie en was in het vervolgtraject verantwoordelijk voor het ontwerp en de realisatie. HEVO heeft dit project risicodragend uitgevoerd en was daarmee contractueel verantwoordelijk voor alle partijen die betrokken waren bij het ontwerp en de bouw. SSOE heeft hierdoor in het hele proces te maken gehad met slechts één contractpartij en aanspreekpunt.

“ Het jaren 80
gebouw diende
een metamorfose
te ondergaan om
geschikt te worden
voor het speciaal
onderwijs.

Publicaties

Het is uniek dat in één gebouw een veelvoud aan leerwegen te vinden is, voor heel verschillende kinderen met sterk uiteenlopende behoeften.

Luc van Heeren, bestuursvoorzitter scholenkoepel De Hoeksche School

Het Mozaïek: unieke combinatie van speciaal onderwijs én zorg in één gebouw

Hoe maak je onderwijs passend voor kinderen die extra ondersteuning nodig hebben? ‘Alle zorg voor een kind in één gebouw’, was het antwoord van de schoolbesturen in Oud-Beijerland. Kenniscentrum Het Mozaïek is het resultaat.

Speciaal onderwijs en specialistische kinderopvang dicht bij huis, met oog voor wat een individueel kind nodig heeft. Dat is de achterliggende gedachte van het nieuwe Kenniscentrum Het Mozaïek aan de Graaf van Egmondstraat in Oud-Beijerland. Bijzonder is dat allerlei specialisten onder één dak nauw samenwerken op het gebied van onderwijs, begeleiding en opvang aan elk kind van 0 tot 18 jaar dat niet naar de reguliere kinderopvang of basisschool kan gaan. Het nieuwe gebouw biedt onderdak aan SBO Willem-Alexanderschool, zml-school De Ark, SBO Het Pluspunt, kinderdagcentrum Symfonie en aan onder meer een logopedist, fysiotherapeut, orthopedagoog en spelagoog. Valtos Architecten was verantwoordelijk voor het ontwerp en HEVO voor het totale procesmanagement, inclusief het Programma van Eisen en de architectenselectie. Daarbij realiseerde HEVO het project met Risicodragend Projectmanagement, waardoor er vooraf zekerheid was over de maximale invloed van de gebruikers en de hoge kwaliteit die binnen het beschikbare budget en de uitdagende planning werd gehaald. Het leverde een verbindend kenniscentrum op waarin op een vernieuwende wijze tussen de verschillende partners wordt samengewerkt.

ELKAAR VERSTERKEN

In Nederland is dit het eerste kenniscentrum waarin op deze manier onderwijs en zorg aan kinderen met bijzondere behoeften gebundeld en verstrekt wordt. Daarmee kwam een droom voor schoolbesturen, ouders en kinderen uit. ‘Het leek ons een goed idee om alle speciale leerwegen in de Hoeksche Waard in één gebouw onder te brengen. Zo kunnen we gebruik maken van elkaars expertises. Bovendien maakt een samenhangend kenniscentrum een einde aan extra reistijd en georganiseer voor ouders en kinderen en natuurlijk de medewerkers’, vertelt Luc van Heeren, bestuursvoorzitter van scholenkoepel De Hoeksche School. ‘Scholen voor specialistisch onderwijs moeten elkaar niet beconcurreren maar juist versterken. Als een kind ondersteuning nodig heeft die een reguliere basisschool niet kan bieden, ga je naar Het Mozaïek. Dat daar twee besturen en drie scholen aan verbonden zijn, is voor ouders geen issue. Zij willen dat hun kind passend onderwijs krijgt. Het is daarom uniek dat in één gebouw een veelvoud aan leerwegen te vinden is, voor heel verschillende kinderen met zo sterk uiteenlopende behoeften.’

PASSEND GEBOUW VOOR PASSEND ONDERWIJS

Wat is een passend gebouw, welke ruimten zijn er nodig en hoe moeten die gesitueerd zijn? En hoe zorg je dat elk kind zich prettig voelt op een school voor gespecialiseerd onderwijs? Een puzzel die de verschillende organisaties samen met Valtos Architecten en HEVO hebben gelegd. HEVO: ‘Een passend gebouw realiseren kan alleen als eerst een gemeenschappelijke visie is gevormd. Vanuit die gezamenlijk gedefinieerde kernwaarden hebben opdrachtgevers en partners gewerkt aan een passend gebouw.’ ‘Het is geweldig dat alle betrokken organisaties intensief wilden samenwerken om Het Mozaïek te realiseren. Bijzonder was ook de inpassing in de stedenbouwkundige context’, vertelt architect John Schneijderberg. ‘We hebben het hele proces in een open dialoog met de buurt gevoerd en hebben geen bezwaren tijdens de procedure gehad.’

DUIDELIJKE STRUCTUUR

‘Het Mozaïek wordt gebruikt door veel verschillende doelgroepen die zich allemaal prettig moeten voelen’, legt collega-architect René Meere uit; ‘Dat vergde speciale aandacht voor het gebruik van de ruimten. Sommige kinderen hebben baat bij een prikkelarme omgeving, terwijl dat voor andere kinderen geen vereiste is. Voor de

“

De nieuwe huisvesting van het kenniscentrum bevordert de onderlinge samenwerking en het delen van expertise.

meeste kinderen is een duidelijke structuur belangrijk en dat moet het gebouw dan ook faciliteren. Daarnaast was er natuurlijk ook extra aandacht voor de toegankelijkheid van het gebouw voor kinderen met een beperking. Bijzonder is ook de tillift voor de kinderopvang en de eigen inpandige speelvoorziening. De lokalen kennen een generieke opzet zodat het ruimtelijke geheel bekend en vertrouwd aanvoelt. Zonder complexe verbouwing kan het gebouw aan veranderende inzichten worden aangepast. Deze flexibiliteit creëert toekomstbestendigheid. Mochten aanpassingen in de toekomst nodig zijn, dan is hier met de kolomstructuur en positionering van de gevelopeningen op voorgesorteerd, zodat scheidingswanden makkelijk kunnen worden verplaatst. Lokalen zijn uitwisselbaar en ruimten van specialisten worden beter benut. Dat voorkomt leegstand en er kan beter op de inzet van personeel gestuurd worden. Ondersteunende specialisten, zoals de fysiotherapeut, logopedist, orthopedagoog en spelagoog hebben een zichtbare plek in de nieuwbouw gekregen.’

VAN VISIE NAAR ONTWERP

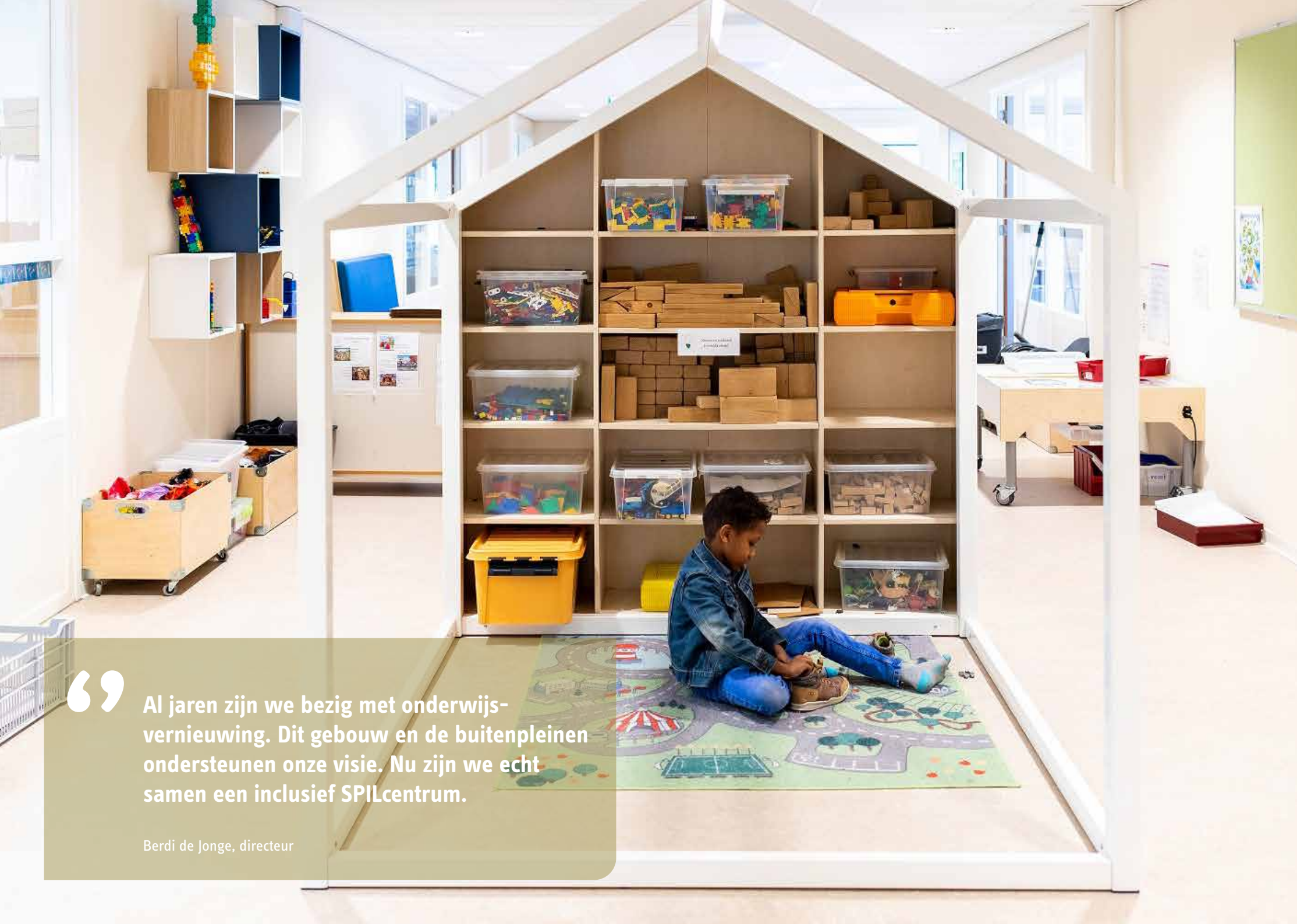
‘HEVO was verantwoordelijk voor het Programma van Eisen, dat nadrukkelijk richting geeft aan het ontwerp en de kosten van een gebouw. Het Programma van Eisen bood ons de kaders om een passend gebouw te ontwerpen’, legt John uit; ‘Een belangrijk uitgangspunt was dat de nieuwe huisvesting van het kenniscentrum de onderlinge samenwerking en het delen van expertise moest bevorderen. Om die reden zijn de scholen en de specialistische kinderopvang rond een centraal hart geclusterd en is er geen harde begrenzing waar de ene school begint en de andere ophoudt. We hebben in goed overleg met de gebruikers gekozen voor multifunctionele ruimten en uitwisselbare leslokalen die door verschillende organisaties gebruikt kunnen worden. Het centrale hart is in het gebouw vertaald naar het binnenplein,

dat door zijn ligging in de grote vide een dubbele hoogte heeft. Door de sheddakconstructie wordt de ruimte rijkelijk voorzien van natuurlijk daglicht. Aan het plein ligt de ruime tribunetrap vanwaar er goed zicht is op het plein en het aansluitende gelijkvloerse podium. Deze kan met een panelenwand worden afgesloten om dienst te doen als speelzaal. Ook andere ruimten liggen aan het centrale plein, zoals de leskeuken, de uitgiftekiosk, het technieklokaal en de teamkamer. Onder de kozijnen in de gangwanden bevinden zich vaste inrichtingselementen waarin zich aan de gangzijde de garderobekastjes bevinden. Ook aan de kant van de groepsruimte zijn vaste kasten opgenomen voor de lesmaterialen, naast een pantryblok. Het maatwerkmeubilair is een naadloos onderdeel van het geïntegreerde ontwerp.’

SAMEN SPECIAAL

Om de ruimtelijke lay-out te benadrukken ligt de gymzaal op de verdieping. Deze is volledig losgekoppeld van de hoofdstructuur om geluidsoverlast tegen te gaan. In het gebouw is veel bamboe en glas toegepast en is er hoofdzakelijk met groene accentkleuren gewerkt. Dit geeft een rustige en lichte uitstraling. Elk leslokaal heeft een aparte prikkelarme ruimte waar kinderen extra begeleiding krijgen of tot rust kunnen komen. Daarnaast heeft het gebouw kleinere ruimten waar kinderen therapie kunnen volgen. In de buitenruimte zijn groentetuintjes opgenomen en is een kas geplaatst voor buiten-educatie. Het duurzame gebouw is BENG+ en binnen budget voorzien van topkoeling. Het kenniscentrum is een bijzonder gebouw voor een bijzondere doelgroep. Daarom opereert het nieuwe centrum onder het motto ‘Samen speciaal’.

“

Al jaren zijn we bezig met onderwijs-
vernieuwing. Dit gebouw en de buitenpleinen
ondersteunen onze visie. Nu zijn we echt
samen een inclusief SPILcentrum.

Berdi de Jonge, directeur

Inclusief onderwijs in De Korenaar Eindhoven

De Korenaar is een excellente en inclusieve school midden in de wijk; een school waar alle kinderen welkom zijn, met of zonder beperking. De Korenaar was verdeeld over twee locaties en is na de nieuwbouw gehuisvest op één locatie waarin de onderwijsvisie goed tot zijn recht komt.

Bij de nieuwbouw is rekening gehouden met de inclusiviteit van basisschool De Korenaar. Het is een school die midden in de wijk staat en waar alle kinderen welkom zijn. De Korenaar heeft een gymzaal en vormt samen met kinderopvang Dikkie & Dik het inclusief SPILcentrum Jagershoef/Prinsejagt. SPIL staat voor SPelen, Integreren en Leren. Het nieuwe schoolgebouw en de buitenpleinen ondersteunen de nieuwe onderwijsvisie, waarbij het uitgangspunt is dat elk kind recht heeft op passend onderwijs in de wijk.

PROCES NIEUWBOUW SCHOOL

De school was verdeeld over twee vestigingen en middels een locatiestudie is een geschikte unilocatie gezocht voor kwalitatief goede huisvesting voor inclusief onderwijs, peuterspeelzaal en bewegingsonderwijs, met voldoende mogelijkheden voor halen, brengen en parkeren. Vervolgens heeft HEVO geadviseerd over de strategie en haalbaarheid met aansluitend de definitiefase, de selectie van ontwerpende en uitvoerende partijen en de realisatie met nazorg. Dankzij het Risicodragend Projectmanagement van HEVO had De Korenaar alle invloed op het proces, maar ook zekerheid over prijs, planning en kwaliteit.

KANSRIJK ONDERWIJS VOOR ALLE LEERLINGEN IN DE WIJK

Elk kind heeft recht op thuisnabij passend onderwijs, dat is het credo van De Korenaar. Kinderen met en zonder beperking moeten in de eigen omgeving met eigen vrienden op eigen niveau onderwijs kunnen volgen. Uit onderzoek naar de effecten van inclusief onderwijs blijkt dat leerlingen met en zonder beperkingen beter presteren in een inclusieve onderwijsomgeving dan leerlingen in een omgeving voor regulier of speciaal onderwijs. Alle kinderen uit de wijk zijn welkom bij De Korenaar. Directeur Berdi de Jonge: ‘In ons SPILcentrum wordt intensief samengewerkt om de doorgaande lijn en een optimale ontwikkeling van kinderen van 0 tot 14 jaar te waarborgen. Ons doel daarbij is om alle kinderen in de wijk te bereiken. We staan voor een brede ontwikkeling waarbij ieder kind het beste uit zichzelf kan halen. Sociale vaardigheden en cognitie gaan hand in hand waarbij samenspelen en leren de basis vormen voor ons schoolklimaat; dat is voor ons de kern van inclusief onderwijs.’

FRIS EN NIEUW SCHOOLGEBOUW

Berdi vervolgt: ‘We zijn erg blij met ons nieuwe gebouw. Al jaren zijn we bezig met onderwijsvernieuwing. Dit gebouw en de buitenpleinen ondersteunen onze visie. Nu zijn we echt samen een school! Heerlijk om te werken in een nieuw, fris gebouw, er is meer ruimte, we zitten sámen, alles is nieuw. Bij de bouw is rekening gehouden met ons onderwijsconcept. De lokalen rondom ruime leerpleinen dagen ons uit om ons onderwijs verder te verbeteren.’

“

De opzet van het gebouw
is gestructureerd, logisch
en overzichtelijk, zonder
uit het oog te verliezen
dat deze school ook
een uitdagende en
stimulerende omgeving
moet zijn.

Ook rondom ICT en techniek is er geïnvesteerd. Nieuwe digiborden, devices en netwerkinstallatie maken het gebouw ‘toekomst-proof’. De geluid- en lichtinstallaties geven de dans-, speel- en theaterlokalen nét even dat beetje extra. In het moderne, lichte gebouw zijn de deuren en alles wat beweegt donker gemaakt, zodat de indeling voor iedereen duidelijk en overzichtelijk is. Uiteraard heeft het gebouw een lift en zijn de buitenpleinen toegankelijk voor rolstoelen. Naast grote ruimten voor dans, drama en samenspelen, beschikt de school over een gymzaal.’

UITDAGENDE EN STIMULERENDE LEEROMGEVING

Veel herkenbare thema’s in een reguliere basisschool zijn hier, onopvallend, wat duidelijker vormgegeven. De opzet van het gebouw is gestructureerd, logisch en overzichtelijk, zonder uit het oog te verliezen dat deze school ook een uitdagende en stimulerende omgeving moet zijn. Het schoolgebouw is verdeeld in drie clusters, elk met een directe verbinding met de buitenruimte. Voor de onderbouw is een kleine buitenruimte gerealiseerd. Centraal tussen de drie clusters zijn grote multifunctionele en flexibele ruimten gesitueerd. Aula, danszaal, speellokaal en gymzaal zijn op diverse manieren met elkaar verbonden waardoor maat, sfeer en inrichting passen bij het beoogde gebruik. De school heeft veel specialisme in huis op het gebied van dyslexie (Kurzweil), dyscalculie, gedrag, gehoorproblematiek en vakleerkrachten muziek- en bewegingsonderwijs. Ook hiervoor is ruimte gecreëerd in het gebouw. Om het inclusief onderwijs goed te huisvesten heeft De Korenaar een aantal ZON-groepen in huis. Deze ZON-groepen bestaan uit grotere en flexibele ruimten om zo ook leerlingen met een grotere ruimtebehoefte zoals met een rolstoel, leestafel of bed, toch een plek te kunnen bieden in een reguliere groep. De ZON Vuursteen-groep is een speciale groep voor kinderen met het syndroom van Down. In het kleurgebruik zijn contrasten voor kinderen met een visuele handicap zo vormgegeven dat ze juist een stimulerende bijdrage leveren aan de sfeer op school.

NATUURINCLUSIEF BOUWEN

Het nieuwe schoolgebouw is extra geïsoleerd en luchtdicht gebouwd. De energiezuinige installaties zorgen voor een optimaal comfort en daarmee voldoet het gebouw aan de ambities met betrekking tot Frisse Scholen klasse B. Inclusief gaat verder dan alleen de doelgroep van de school. Er is ook natuurinclusief gebouwd. Bij de nieuwbouw van de school zijn inbouwstenen voor huismussen en vleermuizen geplaatst. De inbouwstenen voor vleermuizen, type IB VL 01 van Vivara, springen een klein stukje uit de muur naar voren: vleermuizen hebben hier geen last van en zo kan de isolatie mooi doorlopen achter de steen. De werkzaamheden zijn in 2018 uitgevoerd in het kader van het project van Vogelbescherming Nederland en de Zoogdierverseniging om het natuurinclusief bouwen te stimuleren in de vijf grote steden van Noord-Brabant.

De Kroevendonk: een schoolgebouw voor inclusief onderwijs

Kindcentrum De Kroevendonk in Roosendaal heeft rond de zomer van 2023 het gloednieuwe gebouw in gebruik genomen. Het gebouw is wat je noemt inclusief. Elk kind is hier welkom. Ook kinderen met zichtbare of onzichtbare beperkingen.

De Kroevendonk is een inclusief kindcentrum. Wat voor soort kinderen komen hier, is een vraag die directeur-bestuurder Teun Dekker vaak hoort. Resoluut zegt hij: ‘De kinderen die naar De Kroevendonk komen zijn kinderen. Gewoon kinderen.’

In De Kroevendonk zijn regulier basisonderwijs, een peuterspeelzaal, kinderopvang en buitenschoolse opvang ondergebracht. Ook is er een klas van Stichting Wij Samen, waarin met name kinderen met een meervoudige handicap zitten. Dekker: ‘Veel van deze kinderen hebben ontheffing van de leerplicht waardoor het ene kind in Nederland wél een plicht tot leren heeft en het andere kind niet. Wij zeggen liever: elk kind heeft leerrecht. Wij geloven erin dat elk kind altijd ontwikkelingsmogelijkheden heeft. Alleen ziet de ontwikkeling er bij verschillende kinderen verschillend uit. Met een hele groep professionals werken wij hier keihard om te zorgen dat elk kind verder komt in zijn ontwikkeling. Deze attitude is voor ons de basis van inclusief onderwijs.’

EEN GEWONE SCHOOL, MAAR DAN ANDERS

Het oude gebouw van De Kroevendonk was niet meer geschikt om deze inclusieve ambitie optimaal waar te maken. Daarom is er gekozen voor nieuwbouw. HEVO is nauw betrokken geweest bij de ontwikkeling van de nieuwbouw. HEVO vertaalde onder meer de visie van De Kroevendonk naar een Programma van Eisen en begeleidde de aanbesteding. Gerhard Jacobs, partner bij HEVO: ‘Dit gebouw voelt en oogt als een gewone school, maar als je wat beter kijkt, zie je dat het geschikt is gemaakt voor alle kinderen. Zo is het hele gebouw rolstoeltoegankelijk. Er zijn dus geen drempels maar wel brede deuren, een lift, een mindervalidentoilet en ruimte voor de draaicirkel van een rolstoel in de keuken. Dus ook als je in een rolstoel zit, kun je alles zelf doen.’ Die filosofie wordt ook doorgetrokken naar de inrichting van het schoolplein. Daar komen bijvoorbeeld netschommels waarin kinderen kunnen liggen en een schaaktafel waar je met een rolstoel makkelijk kunt aanschuiven.

EEN TOEGANKELIJKE SCHOOL VOOR IEDEREEN

Ook op akoestisch gebied zijn er specifieke maatregelen genomen, met name in de wanden, de plafonds en de gymzaal. ‘Het verminderen van geluidsprikkels is in het bijzonder belangrijk voor kinderen met een stoornis in het autistisch spectrum, maar niemand zit graag in een betonnen bak waar het geluid alle kanten op galmt. Die akoestische maatregelen zijn dus voor iedereen goed. We noemen dat universal design’, legt Dekker uit. In het aparte speellokaal is ook vloerverwarming aangebracht, omdat daar ook motorische therapie zal worden gegeven. ‘Wat ik een mooi aspect vind: het nieuwe gebouw stelt elk kind in de gelegenheid om zijn weg te vinden. Het gebouw is heel logisch gestructureerd en heeft dus ook geen lange of doorlopende gangen. Het gebouw is compact en helder van opzet, met een duidelijk hart waar alle voorzieningen en lokalen omheen liggen. Wie dat wil, kan een beetje dwalen maar zal nooit verdwalen. De kleuren doen ook mee. Door het kleurgebruik kunnen ook slechtzienden makkelijker hun weg vinden’, zegt Jacobs.

PARTICIPATIE

Om het gebouw optimaal geschikt te maken voor elk kind en elke ouder, is in de ontwerpfase goed geluisterd naar kinderen en ervaringsdeskundigen. Dekker: ‘Als lopend mens kun je bepaalde dingen best beoordelen, maar als je zelf in een rolstoel zit, kijk je met andere ogen. Daarom is het ontwerp gescreend door ervaringsdeskundigen en het Roosendaals Gehandicapten Platform (RoGeP). Dat hebben we dus heel pragmatisch benaderd.’ Wat bijzonder is: de leerlingenraad heeft ook een paar ontmoetingen met de architect gehad. Dat heeft impact gehad op het ontwerp. In het oorspronkelijke Programma van Eisen was bijvoorbeeld geen snoezelruimte opgenomen: een ruimte met minimale zintuigelijke prikkeling. Dekker: ‘De kinderen gaven aan dat zo’n snoezelruimte er wél moet komen, want sommige van hun vriendjes en vriendinnetjes moeten soms gewoon eventjes helemaal rust om zich heen hebben.’ Wat Dekker betreft illustreert dit dat je zo’n nieuw gebouw echt met elkaar ontwikkelt – alle niveaus zijn betrokken.

DUURZAAM GEBOUW

De Kroevendonk is niet alleen een gebouw voor inclusief onderwijs, maar ook een duurzaam schoolgebouw. ‘HEVO maakt uitsluitend duurzame schoolgebouwen. De Kroevendonk wekt bijvoorbeeld zelf energie op met zonnepanelen en voldoet aan alle energie-eisen’, zegt Jacobs. Omdat in de plattegrond een slimme en speelse verschuiving zit, ontstaan er natuurlijke overstekken die klimaattechnisch gunstig zijn. Het compacte karakter van het gebouw, met relatief veel binnenruimte ten opzichte van gevel en dak, draagt ook bij aan de duurzaamheid. ‘De gemeente Roosendaal heeft eigen ambities geformuleerd op het gebied van duurzaamheid van schoolgebouwen. Zij heeft in het voortraject goed meegedacht en was ook bereid een bovennormatief budget ter beschikking te stellen voor het verbeteren van de duurzaamheid. Ook zij begrijpt dat dit gebouw zeker zestig jaar blijft staan.’

FINANCIERING

‘Veel onderwijsmensen en beleidsmakers hebben het idee dat inclusief onderwijs ingewikkeld en duur is. Ik zal niet zeggen dat inclusief onderwijs eenvoudig is, maar het is niet zo dat een gebouw duurder wordt omdat je rekening houdt met alle mogelijkheden van de kinderen die er les krijgen en worden opgevangen. Dat is gewoon niet zo’, stelt Jacobs. Dekker beaamt dat maar zegt tegelijkertijd dat de budgetten best wat ruimer zouden mogen zijn voor een gebouw als dit. In De Kroevendonk komt bijvoorbeeld een lift waarmee in principe geen rekening wordt gehouden in het reguliere huisvestingsbudget.

Minisymposium: hoe speciaal is inclusief onderwijs?

De term 'inclusieve school' komt steeds vaker voorbij, vooral als ambitie en toekomstvisie. Maar sommige scholen kunnen zich met recht al inclusief noemen, en daar is De Kroevendonk in Roosendaal er één van. Begin oktober 2023 werd het nieuwe en volledig op maat gemaakte (en daarmee inclusieve) schoolgebouw geopend. Een onderdeel van de feestelijke opening was een minisymposium op 4 oktober 2023, waar werd gesproken over inclusief onderwijs en hoe het is om naar een inclusieve school te gaan.

Directeur-bestuurder Teun Dekker legt uit dat de centrale stelling en visie is: ieder kind mag in zijn of haar eigen omgeving naar school gaan. En op De Kroevendonk is dus echt ieder kind welkom. De belangrijkste succesfactor hiervoor is dat de school een bevlogen team heeft, waar ieder teamlid deze visie ademt en leeft. Emiel van Doorn (oprichter StiBCO) begeleidt De Kroevendonk al vanaf het eerste moment (inmiddels 20 jaar geleden) in het continu versterken van haar inclusieve onderwijsaanbod. Emiel stelt dat het Nederlandse onderwijssysteem het heel moeilijk maakt om inclusief onderwijs aan te bieden, omdat dit systeem volledig is ingericht op het kinderen leren om dingen alleen te kunnen doen. Terwijl je samen véél meer kunt bereiken en iedereen in samenwerking een eigen unieke bijdrage levert. Het is toch apart dat wij in Nederland proberen om de kinderen geschikt te maken voor ons (onderwijs-)systeem, terwijl we er ook voor kunnen kiezen om het systeem geschikt te maken voor de kinderen. Voor kinderen die dat nodig hebben, kunnen we net even iets meer ondersteuning bieden terwijl ze met de ‘gewone’ kinderen meegaan. ‘Maar’, stelt Emiel, ‘wat is eigenlijk gewoon... zijn wij niet allemaal een beetje bijzonder?’. Juist door het onderwijs veel meer in te richten op samenwerking en op het helpen van elkaar wordt het inclusiever. En dat is precies wat De Kroevendonk doet, voor ieder kind de vraag stellen: hoe kunnen wij hem of haar een plek geven in onze school?

En wat een geluk, voor alle kinderen die een plek krijgen bij De Kroevendonk. Alle kinderen horen erbij, zijn onderdeel van de school, worden geholpen door elkaar en door de leerkrachten en zij voelen zich op hun plek. Tekortkomingen en beperkingen worden niet benadrukt. Het zijn juist talenten die worden gezien en die mogen groeien. Dat is waar De Kroevendonk voor staat: ‘Geloven in ontwikkeling, altijd!’. Dit doet De Kroevendonk samen met de kernpartners buitenschoolse opvang en peutergroep De Kroevendonk en partner in de ‘Samen Naar School Klas’ Stichting Wij Samen. Het gebouw faciliteert de visie van het kindcentrum voor kinderen van 0-13 jaar optimaal. Doordat de kernpartners voortaan onder één dak zijn gehuisvest kunnen zij samen vanuit één leer- en ontwikkellijn werken en kunnen onderwijs en zorgondersteuning van dichtbij worden gefaciliteerd. Wat opvalt bij een wandeling door het gebouw is het gebruik van natuurlijke materialen en rustige kleuren. De organische en ronde vormen geven het gebouw een gemoedelijke uitstraling. Het gebouw is ook zo ontworpen dat een kind daar in verwondering kan rondwalen en geen doodlopende eindes tegenkomt. Ook is er natuurlijk in alle details aandacht besteed aan toegankelijkheid, zoals draaicirkels voor rolstoelen. De akoestiek is uitstekend uitgevoerd en er is een speciale rustruimte (snoezelruimte) voor kinderen die snel overprikkeld raken. Een mooi detail is dat de lift een extra stopplaats heeft halverwege de tribunetrap, waar zich ook de bibliotheek bevindt. Zo kunnen

alle kinderen een boekje lezen in de bibliotheek en op de tribunetrap zitten tijdens vieringen en voorstellingen.

Voor de kinderen van De Kroevendonk zitten de voordelen niet alleen in wat de school te bieden heeft, maar ook in hoe fijn het is om in je eigen buurt naar school te kunnen. Hierover vertelden twee moeders tijdens het minisymposium op 4 oktober 2023. Hun kinderen hebben het geluk dat zij naar een inclusieve school mogen. In plaats van naar een speciale school ver van huis gaan zij ‘gewoon’ naar school met hun eigen buurtgenootjes. Een van deze moeders legt uit dat het voor haar zoon ontzettend waardevol is geweest om kinderen en volwassenen uit de eigen buurt te leren kennen op school. Daardoor weten de buurtgenootjes hoe ze hem kunnen aanspreken en wat hij leuk vindt. Door alle kinderen in de buurt elkaar te laten leren kennen is niemand vreemd in zijn of haar eigen omgeving.

Maud Wilms sloot het symposium af met haar ontroerende lied BuitenGewoon. ‘Buitengewoon maakt alles mooier, zo veel mooier dan gewoon. Buitengewoon maakt geen verschil, verschil is mooi gewoon’.

Over HEVO | Experts in huisvesting en vastgoed

Het team speciaal onderwijs bestaat uit:

Iris van de Craats
Adviseur

Raoul Frensen
Adviseur Expertisecentrum

Lizet Geertsma
Projectmanager

Gerhard Jacobs
Partner

Francis Pelders
Senior projectmanager

Jolijn Prinssen-Kreijfelt
Projectleider/adviseur

Judith Vroemen
Adviseur

Peter Woerdeman
Senior adviseur

HEVO is de toonaangevende specialist in Nederland als het gaat om **duurzame huisvesting** voor kantoren, het bedrijfsleven, onderwijsinstellingen, zorginstellingen, sportverenigingen en gemeenten. We **inspireren, creëren, ontwikkelen, realiseren en exploiteren**. Met meer dan vijftig jaar ervaring en een team van ruim honderd experts bieden we dag in, dag uit ondersteuning bij het creëren van omgevingen waar gebruikers **optimaal kunnen leven, leren en werken**.

Onze dienstverlening strekt zich uit van **strategisch advies** en het organiseren en **begeleiden van het gehele bouwproces** tot en met de oplevering en monitoring achteraf. Met vestigingen in 's-Hertogenbosch en Zwolle helpen we organisaties door het hele land met huisvestingsvraagstukken en voorzien we directies en besturen van inzichten en mogelijke scenario's.

We staan voor een aanpak die mensgericht, inventief en resultaatgericht is. We werken aan gebouwen en gebieden die we duurzaam **ontwikkelen en exploiteren**, omdat we ervan overtuigd zijn dat een gezonde werk- en leefomgeving de prestaties en het welzijn van de gebruikers positief beïnvloedt.

Onze filosofie is gebaseerd op het idee dat gebouwen het welzijn van hun gebruikers kunnen beïnvloeden, hen kunnen inspireren, gelukkiger kunnen maken en hun productiviteit kunnen verhogen. Onze toegewijde experts brengen dromen en ambities tot leven en hebben een sterke **focus op duurzaamheid, circulair bouwen en veiligheid**.

Wat ons onderscheidt, is onze schat aan ervaring en expertise in eigen huis. Hierdoor kunnen we multidisciplinaire teams vormen en zelfs de **meest complexe projecten** aanpakken. Van advies tot bouwmanagement, we bieden **resultaatgaranties** die uniek zijn in Nederland. We dragen daadwerkelijk de verantwoordelijkheid en maken waar wat we beloven. Samen streven we één doel na: het realiseren van huisvesting waarin mensen zich fijn voelen en tot hun recht komen. Kortom, we geven **inhoud aan uw huisvestingsplannen** en nemen écht de verantwoordelijkheid door te doen wat we beloven.

Colofon

Beeldmateriaal: Mike van Schoonderwalt, Han Hermkens en Yvonne Kroese

Niets uit deze uitgave mag zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming van HEVO B.V. worden gereproduceerd, noch aan derden ter inzage worden gegeven.

Postbus 70501 | 5201 CB 's-Hertogenbosch | T +31 (0)73 6 409 409
@HEVO_actueel | info@hevo.nl | www.hevo.nl

**Wij verstaan en spreken
de taal van het speciaal
onderwijs én de bouw en
treden graag op als tolk,
adviseur én verbinder
tussen deze twee zeer
verschillende werelden.**

Lizet Geertsma, HEVO

